

УДК - 378.091.33-027.22(477)(094)(045)

Бажан Сергій Петрович

**НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАКТИЧНОЇ
ПІДГОТОВКИ МОЛОДШИХ СПЕЦІАЛІСТІВ ТЕХНІЧНИХ
СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ
І–ІІ РІВНІВ АКРЕДИТАЦІЇ**

Анотація. У статті розглянуто основні нормативно-правові акти щодо організації практичної підготовки молодших спеціалістів. Окреслено стратегію державної політики у сфері вищої освіти та основні напрями її розвитку. Визначено, що наявна нормативна база у цій сфері має характер пристосування до сучасних економічних умов, не орієнтована на розвиток системи вищої освіти. Встановлено, що для поліпшення організації навчального процесу слід суттєво оновити нормативно-правову базу з питань практичної підготовки молодих фахівців з урахуванням нової редакції Закону України «Про вищу освіту».

Ключові слова: Закон України «Про вищу освіту», вища освіта, практична підготовка студентів, практика, молодший бакалавр, молодший спеціаліст, державна освітня політика.

Бажан Сергей Петрович

**НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПРАКТИЧЕСКОЙ
ПОДГОТОВКИ МЛАДШИХ СПЕЦИАЛИСТОВ ТЕХНИЧЕСКИХ
СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ
І–ІІ УРОВНЕЙ АККРЕДИТАЦИИ**

Аннотация. В статье рассмотрены основные нормативно-правовые акты по организации практической подготовки младших специалистов. Очерчены стратегия государственной политики в сфере высшего образования и основные направления ее развития. Определено, что существующая нормативная база в этой сфере носит характер приспособления к современным экономическим условиям, не ориентирована на развитие системы высшего образования. Установлено, что для улучшения организации учебного процесса необходимо существенно обновить нормативно-правовую баз по вопросам практической подготовки молодых специалистов с учетом новой редакции Закона Украины «О высшем образовании».

Ключевые слова: Закон Украины «О высшем образовании», высшее образование, практическая подготовка студентов, практика, младший бакалавр, младший специалист, государственная образовательная политика.

**NORMATIVE-LEGAL ENSURING OF THE PRACTICAL TRAINING
OF JUNIOR SPECIALISTS OF TECHNICAL SPECIALTIES
IN HIGHER EDUCATIONAL THE INSTITUTIONS
OF I-II ACCREDITATION LEVELS**

Summary. *The article considers the main regulations on the organization of practical training of Junior specialists. Defined the strategy of the state policy in the sphere of higher education and the main directions of its development. Determined that the existing legal framework in this field is in the nature of fixtures to modern economic circumstances and not quite focused on the development of the higher education system. It is established that for the betterment of the educational process it is necessary to carry out a major update of the normative legal base for practical training of young specialists on the basis of the new edition of the law of Ukraine "On higher education".*

Key words: *law of Ukraine "On higher education", higher education, practical training of students, practice, Junior bachelor, Junior specialist, state educational policy.*

Постановка проблеми

На сучасному етапі розвитку світового суспільства освіта є найважливішим елементом соціальної сфери держави, що забезпечує стійке економічне зростання, соціальну стабільність, розвиток інститутів громадянського суспільства та національну безпеку держави. Освіта забезпечує отримання конкретною особою систематизованих компетентностей, здібностей тощо з метою їх ефективного використання в професійній діяльності. Рівень підготовки фахівців є одним із показників, який характеризує конкурентоспроможність країни.

Актуальність проблеми дослідження. Сьогодні для України пріоритетним завданням є модернізація сфери вищої освіти з виділенням необхідних для цього ресурсів та створенням механізмів їх ефективного використання. Ухвалення нового Закону "Про вищу освіту" явне тому підтвердження, що для нашого дослідження є дуже важливим. Звернімо увагу на те, що в Україні встановлюються такі освітньо-кваліфікаційні рівні та ступені: кваліфікований робітник; молодший спеціаліст; молодший бакалавр; бакалавр; магістр; доктор філософії; доктор наук.

За ст. 28 визначено, що вищими навчальними закладами є університет, академія, інститут, коледж, причому коледж – галузевий вищий навчальний заклад або структурний підрозділ університету, академії чи інституту, що проводить освітню діяльність пов'язану із здобуттям ступенів молодшого бакалавра або бакалавра. Коледж також має право здійснювати підготовку фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста².

У прикінцевих та перехідних положеннях цього закону визначено, що освітньо-кваліфікаційний рівень молодшого спеціаліста (початкова вища освіта) прирівнюється до освітньо-професійного ступеня молодшого бакалавра, а вищі

² Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. № 1556-VII // Офіційний вісник України. – 2014. – 63 від 15.08.2014. – ст. 1728.

навчальні заклади що здійснюють підготовку фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем молодшого спеціаліста, мають право продовжити освітню діяльність з підготовки фахівців освітньо-професійного ступеня молодшого бакалавра за умови отримання відповідної ліцензії. Визначено також певний перехідний період від «молодшого спеціаліста» до «молодшого бакалавра».

Перша ліцензія на освітню діяльність щодо підготовки фахівців освітньо-професійного ступеня молодшого бакалавра без вимоги щодо необхідності підготовки фахівців освітнього ступеня бакалавра може бути видана строком на п'ять років. Вищі навчальні заклади I рівня акредитації, які впродовж п'яти років дії ліцензії на підготовку фахівців освітньо-професійного ступеня молодшого бакалавра не отримують ліцензію на підготовку освітнього ступеня бакалавра, будуть віднесені до системи професійно-технічної освіти.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Законодавче врегулювання вищої освіти в Україні останнім часом досліджували вчені: С. Архипова, В. Болотов, І. Вакарчук, О. Грішнова, Р. Валєєв, В. Зайчук, П. Кряжев, С. Ніколаєнко, Р. Шаповал, В. Вікторов. Їхні праці орієнтовано на нормативне врегулювання освітнього простору та підвищення якості освіти.

У наших дослідженнях ми зорієнтуємося на практичну підготовку молодшого бакалавра, оскільки це нововведення розширює межі його знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність.

Для успішного здійснення процесу якісної підготовки молодших бакалаврів значну увагу слід приділяти практичному навчанню як основній складовій підготовки фахівців з технічних напрямів.

Адаптація освітньої сфери до ринку праці набуває все більш важливого значення, особливо її правове регулювання, яке стає дієвим інструментом розвитку вітчизняної освіти.

І саме сьогодні необхідно зробити огляд та аналіз нормативно-правового забезпечення сучасної системи вищої освіти України стосовно практичної підготовки молодших бакалаврів технічних спеціальностей з тим, щоб зрозуміти низку правових неузгоджень між взаєминами підприємств з навчальними закладами, навчальних закладів з органами державної влади, що забезпечують адаптацію освіти до умов соціально орієнтованої економіки, трансформацію та інтеграцію в європейське і світове співтовариства.

Мета статті: визначити відповідність наявних у сфері освіти нормативно-правових актів стандартам освіти, з'ясувати, наскільки в них відображено та врегульовано процес практичної підготовки молодших бакалаврів технічних спеціальностей у вищих навчальних закладах I–II рівнів акредитації.

Виклад основного матеріалу

Зупинімося на нормативній освітній спадщині, що дісталася нам від СРСР. У перші роки незалежності вища освіта України працювала за законодавчими

актами Української РСР, зокрема за основним Законом “Про освіту” від 23 травня 1991 р. № 1060-ХІІ⁵.

Станом на 01.01.1991 р. Україна мала широко розгалужену систему вищої освіти, яка охоплювала 1242 професійні, 735 середніх спеціальних та 156 вищих навчальних закладів, аспірантуру з 300 наукових спеціальностей та докторантуру, 518 навчальних закладів, підрозділів підвищення кваліфікації й перепідготовки кадрів та низку навчально-виробничих комплексів і підприємств. За чисельними показниками мережа вищих навчальних закладів України відповідала рівневі більшості розвинених країн світу¹⁰.

Отже, Україна успадкувала досить розвинену радянську соціальну інфраструктуру, у подальшому виникла потреба у розбудові самостійного державного освітнього простору. Наші дослідження показали, що важливою складовою процесу державотворення є формування власної освітньої політики.

На перший план висувається необхідність збереження позитивних надбань минулих років, що дасть змогу створити національну систему освіти як основу відтворення інтелектуального, духовного потенціалу нації, виходу вітчизняної науки, техніки і культури на світовий рівень та національного відродження, становлення державності і демократизації суспільства⁹.

З початку 1990-х років в Україні розроблено й ухвалено більш як 300 законодавчих та нормативно-правових актів у галузі освіти. До них належать: закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про професійно-технічну освіту», Державна національна програма «Освіта: Україна ХХІ ст.», укази Президента України «Про Національну доктрину розвитку освіти», «Про основні напрямки реформування вищої освіти в Україні», «Про заходи щодо вдосконалення системи вищої освіти в Україні», Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про державний вищий навчальний заклад», «Про затвердження Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту)», Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про підвищення рівня працевлаштування випускників вищих навчальних закладів», Концепція державних стандартів освіти, Про схвалення Концепції розвитку національної інноваційної системи, накази Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах», «Про затвердження Положення про навчальний та навчально-науково-виробничий комплекси», «Про затвердження Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України», листи та інші розпорядження Міністерства освіти і науки України.

Ці нормативно-правові акти орієнтовані на врегулювання суспільних відносин у сфері освіти та забезпечення громадян України правом на здобуття вищої освіти відповідно до їхніх інтересів і здібностей; задоволення виробничих

⁵ Вища освіта в Україні. Нормативно-правове регулювання: нормат. зб. / за заг. ред. М. Ф. Степка, Л. М. Горбунової. – К.: Форум, 2007. – Т. 1. – 798 с.

¹⁰ Розвиток освіти в Україні (1992–1993 рр.): доп. 44-ї сесії Міжнар. конф. з питань освіти (жовтень 1994). – К.: Міносвіти України, 1994. – 118 с.

⁹ Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу: докум. і матер. – Травень – грудень 2004 р. / упоряд.: М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, В. Д. Шинкарук та ін. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім.В.Гнатюка, 2005. – Ч. 2. – 188 с.

потреб економіки країни у конкурентоспроможних спеціалістах; реалізацію державної політики зайнятості населення та створення необхідних умов функціонування і розвитку установ системи вищої освіти різних форм власності.

Отже, сьогодні основною складовою нормативної бази вищої освіти України є Конституція України, Державна національна програма «Освіта: Україна XXI ст.», Національна доктрина розвитку освіти та Закон України «Про вищу освіту» № 1556-VII від 01.07.2014 р.²

Ст. 53 Конституції України закріпила право громадян на освіту. Держава взяла на себе обов'язок забезпечувати доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам¹.

Одним з перших і досить сміливих кроків у загальнонаціональному масштабі стосовно перебудови освіти стало ухвалення Першим з'їздом педагогічних працівників України Державної національної програми «Освіта: Україна XXI ст.»⁶, яку було затверджено Постановою Кабінету Міністрів України 3 листопада 1993 р.

Нажаль, багато положень цієї Програми не виконано.

Наприклад:

1. Не відбулося децентралізації управління освітою, бо відсутнє відповідне нормативно-правове підґрунтя.

2. Через несприятливі правові умови приватний освітній сектор розвивається повільно, намагаючись створювати альтернативу та конкуренцію державним закладам освіти.

3. Процес ліцензування та акредитації навчальних закладів є бюрократично складним та непрозорим процесом, що, безперечно, гальмує розвиток вищих навчальних закладів України.

4. Державні стандарти освіти не гнучкі, не враховують потреби регіонів України у фахівцях⁸, що видно з того, що функції Державних центрів зайнятості стосовно випускників технікумів та коледжів спрямовані тільки на облік співшукачів робочих місць та виплату їм відповідних фінансових державних гарантій, а про систему формування перших робочих місць для випускників немає й мови.

5. Не створено умови для участі роботодавців та представників підприємств усіх форм власності в процесі вироблення та схвалення рішень щодо освіти. Хоча Державна національна програма «Освіта: Україна XXI ст.» передбачає перехід до комплексної системи управління освітою, за якої роботодавці і держава стануть рівноправними суб'єктами впливу на якість підготовки молодих фахівців з вищою

² Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. № 1556-VII // Офіційний вісник України. – 2014. – 63 від 15.08.2014. – ст. 1728.

¹ Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – Ст. 141.

⁶ Державна національна програма «Освіта і Україна XXI ст.» // Освіта. – 1993. – № 44–46. – 62 с.

⁸ Мазак А. В. Управління освітньою галуззю в умовах становлення громадянського суспільства в Україні: регіональний аспект : дис. ... канд. наук з держ. упр. / А. В. Мазак. – К., 2005. – 199 с.

освітою. Відсутня процедура залучення державними органами управління освітою роботодавців до системної співпраці у сфері освіти⁷.

У процесі дослідження нормативно-правової бази вищої освіти ми дійшли думки, що державна політика в цій сфері характеризується неперервним виробленням і здійсненням заходів щодо її реформування.

Для підготовки молодших бакалаврів з технічних спеціальностей коледжам та технікумам вкрай необхідне системне оновлення навчальної, матеріальної промислово-технічної бази, а з боку держави фінансова підтримка за цим напрямом відсутня. У кошторисах навчальних закладів I–II рівнів акредитації наповнення статей за економічною класифікацією КСКВ 3210 «Капітальні трансфери підприємствам (установам, організаціям)» взагалі не передбачено.

На тлі катастрофічної нестачі коштів для оновлення матеріально-технічного потенціалу навчальних закладів деякі коледжі та технікуми самотужки намагаються виправити становище. Тут ми спостерігаємо поодинокі випадки вживання заходів щодо залучення промисловців та підприємців до процесу формування матеріально-технічної бази навчальних закладів, що є, швидше, винятком, аніж правилом. Відбувається це тільки за ініціативи адміністрацій навчальних закладів.

Стає зрозумілим, що проводити якісну підготовку молодших бакалаврів за технічними напрямами на застарілому обладнанні, а інколи і взагалі без нього, неможливо, і питання підготовки конкурентоспроможного молодого фахівця прямо впливає на формування пропозицій ринку праці.

Низька якість молодих фахівців та різні правові колізії у сфері освіти не йдуть на користь розвитку ринку праці України. Наприклад, ст. 52 Закону України «Про освіту» та Порядок працевлаштування випускників вищих навчальних закладів їх підготовка здійснювалася за державним замовленням, останній документ затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 22.08.96 № 992, за своїм змістом, суперечать Конституції України, ст. 26 Закону України «Про вищу освіту» № 1556-VII від 01.07.2014 р., а також конвенції МОП (Міжнародної організації праці) «Про скасування примусової праці» № 105, теж суперечать Конституції України.

Відповідно до ст. 26 Закону України «Про вищу освіту» № 1556-VII від 01.07.2014 р. основними завданнями вищого навчального закладу є такі:

1) провадження на високому рівні освітньої діяльності, яка забезпечує здобуття особами вищої освіти відповідного ступеня за обраними ними спеціальностями;

2) участь у забезпеченні суспільного та економічного розвитку держави завдяки формуванню людського капіталу;

3) формування особистості шляхом патріотичного, правового, екологічного виховання, утвердження в учасників освітнього процесу моральних цінностей, соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності, здорового

⁷ Кириченко С. Шляхи формування правової держави і громадянського суспільства / С. Кириченко. – К., 1999. – 178 с.

способу життя, вміння вільно мислити та самоорганізовуватися в сучасних умовах;

4) забезпечення органічного поєднання в освітньому процесі освітньої, наукової та інноваційної діяльності;

5) створення необхідних умов для реалізації учасниками освітнього процесу їхніх здібностей і талантів;

6) збереження та примноження моральних, культурних, наукових цінностей і досягнень суспільства;

7) поширення знань серед населення, підвищення освітнього і культурного рівнів громадян;

8) налагодження міжнародних зв'язків та провадження міжнародної діяльності в галузі освіти, науки, спорту, мистецтва і культури;

9) вивчення попиту на окремі спеціальності на ринку праці.

Отже у цьому законі не зазначено, що вищий навчальний заклад зобов'язаний гарантувати випускникові працевлаштування.

Згідно зі ст. 32 ч. 3 Закону України «Про вищу освіту» № 1556-VII від 01.07.2014 р., до обов'язків закладу належить лише:

1) вживати заходів, зокрема шляхом запровадження відповідних новітніх технологій, щодо запобігання та виявлення академічного плагіату в наукових працях наукових, науково-педагогічних, педагогічних, інших працівників і здобувачів вищої освіти та притягнення їх до дисциплінарної відповідальності;

2) мати внутрішню систему забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти;

3) створювати необхідні умови для здобуття вищої освіти особами з особливими освітніми потребами;

4) оприлюднювати на офіційному веб-сайті, на інформаційних стендах та в будь-який інший спосіб інформацію про реалізацію своїх прав і виконання зобов'язань.

Саме тому нині існує нагальна потреба в реалізації гнучкої системи практичної підготовки та працевлаштування на державному рівні, здатної реагувати на потреби ринку праці, де питання якості професійної практичної підготовки повинно стояти на першому місці.

Замість того, щоб розробити заходи щодо залучення залишків державних технологічних парків та виробничих підприємств для забезпечення якісного практичного навчання, Міністерство освіти і науки України вживає заходи нібито для ефективного працевлаштування випускників, які навчалися за державним замовленням, відповідно до отриманої кваліфікації щодо забезпечення реалізації їхніх прав на працю. Згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про підвищення рівня працевлаштування випускників вищих навчальних закладів» від 27.08.2010, № 1726, у кожному вищому навчальному закладі створено структурні підрозділи (центри, відділи, сектори, служби) для сприяння працевлаштуванню випускників, які мають чималий електронний банк даних потенційних роботодавців (підприємств, установ, організацій) та випускників вищих навчальних закладів, але із статусу «потенційних» до статусу «реальних» роботодавців справа практично так і не дійшла. Працівники цих структурних

підрозділів намагаються співпрацювати з державною службою зайнятості, а також із підприємствами, установами та організаціями різних форм власності, що є потенційними роботодавцями для випускників вищих навчальних закладів. Такі кроки свідчать про відсторонення держави від процесу практичного навчання студентів та працевлаштування випускників із забезпеченням їх першими робочими місцями, оскільки навчальні заклади не можуть впливати на кадрову політику підприємств, установ та організацій.

17 квітня 2002 р. Указом Президента України було затверджено Національну доктрину розвитку освіти, яка визначає систему концептуальних ідей та поглядів на стратегію й основні напрями розвитку освіти в першій чверті XXI століття. Метою державної політики щодо розвитку освіти, як зазначається в цьому документі, є створення умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України, виховання покоління людей, здатних ефективно працювати і навчатися впродовж життя, оберігати й примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства, розвивати і зміцнювати суверенну, незалежну, демократичну, соціальну та правову державу як невід'ємну складову європейської та світової спільноти.

Пріоритетними напрямами державної політики розвитку освіти за Національною доктриною визначено такі:

- особистісну орієнтацію освіти;
- формування національних і загальнолюдських цінностей;
- створення для громадян рівних можливостей у здобутті освіти;
- постійне підвищення якості освіти, оновлення її змісту та форм організації навчально-виховного процесу;
- розвиток системи безперервної освіти та навчання впродовж життя;
- пропаганда здорового способу життя;
- розширення україномовного освітнього простору;
- забезпечення освітніх потреб національних меншин;
- розвиток дошкільної, позашкільної, загальної середньої освіти у сільській місцевості та професійно-технічної освіти;
- органічне поєднання освіти і науки, розвиток дистанційної освіти;
- запровадження освітніх інновацій, інформаційних технологій;
- створення індустрії сучасних засобів навчання і виховання, повне забезпечення ними навчальних закладів;
- створення ринку освітніх послуг та його науково-методичне забезпечення;
- інтеграція вітчизняної освіти до європейського та світового освітніх просторів.

Реалізація такої державної політики з розвитку освіти, на нашу думку, можлива лише за умови достатнього фінансування та правового врегулювання функціонування освітньої системи.

Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014, № 1556-VII, що є однією з базових складових законодавства України у сфері освіти, визначає основні правові, організаційні, фінансові засади функціонування системи вищої освіти, створює умови для посилення співпраці державних органів і бізнесу з вищими

навчальними закладами на принципах автономії вищих навчальних закладів, поєднання освіти з наукою та виробництвом з метою підготовки конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях.

Ухвалення цього закону у новій редакції свідчить про постійні зміни в напрямі подальшого розвитку вищої освіти в Україні. Фактично цей Закон повинен врегульовувати встановлення основних правових, організаційних, фінансових засад функціонування системи вищої освіти, спонукати освітян до створення умов для посилення співпраці державних органів і бізнесу з вищими навчальними закладами на принципах автономії вищих навчальних закладів, поєднання освіти з наукою та виробництвом з метою підготовки конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях.

До цього закону необхідно розробити науково-практичний коментар, в якому є сенс детально роз'яснити зміст найважливіших теоретичних понять, пов'язаних з навчально-практичним та навчально-виховним процесами, розкрити особливості застосування положень закону майже в усіх сферах організації і діяльності вищих навчальних закладів незалежно від форми власності.

У чинному Законі України «Про вищу освіту» від 01.07.2014, № 1556-VII взагалі не має статей, котрі визначали б принципи формування змісту практичного навчання, обумовлювали способи та місце організації практики, визначали соціальні гарантії для студентів-практикантів та надавали можливість навчальним закладам безперешкодно співпрацювати з підприємствами як з потенційними базами практики. Лише ст. 51 цього закону зазначає, що є така форма навчання, як практична підготовка осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах, де підготовка здійснюється шляхом проходження ними практики на підприємствах, в установах та організаціях, згідно з укладеними вищими навчальними закладами договорами або у його структурних підрозділах, що забезпечують практичну підготовку.

При цьому керівники підприємств, установ та організацій зобов'язані забезпечити створення належних умов для проходження практики на виробництві, дотримання правил і норм охорони праці, техніки безпеки і виробничої санітарії відповідно до законодавства. Але ця стаття не може зобов'язати керівництво підприємств, установ та організацій укласти договір на проведення практичної підготовки студентів вищого навчального закладу.

Одним із документів, що регулює практичне навчання в технікумах та коледжах, є наказ Міністерства освіти України № 93 від 08.04.93 р. про затвердження Положення «Про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України».

Згідно з цим Положенням визначено, що практика студентів є невід'ємною складовою частиною процесу підготовки спеціалістів у вищих навчальних закладах і проводиться на відповідно оснащених базах навчальних закладів, а також на сучасних підприємствах і в організаціях різних галузей господарства,

освіти, охорони здоров'я, культури, торгівлі і державного управління. У Положенні розглядаються лише загальні питання організації, проведення і підведення підсумків усіх видів практики студентів різних спеціальностей навчання у вищих навчальних закладах України: технікумах (училищах), коледжах, інститутах, консерваторіях, академіях, університетах тощо. Але немає так необхідних для освітян нормативів, які б урегульовували взаємини навчальних закладів та підприємств – баз практики, навчальних закладів та роботодавців, навчальних закладів та Державної служби зайнятості. Не йдеться і про фінансове відшкодування підприємствам, організаціям та установам, які безпосередньо беруть участь у підготовці фахівців за рахунок своїх виробничих, технологічних та адміністративних потужностей.

На нашу думку, нормативна збалансованість регуляторних актів у сфері вищої освіти – це відображення інтересів держави, суспільства та ринку праці.

Аналізуючи освітньо-практичну діяльність на території України, котра здійснюється вищими навчальними закладами I–II рівнів акредитації, зазначимо, що організація освітнього процесу має два головні аспекти:

- навчання як системна цілеспрямована діяльність структурних підрозділів, що передбачає передачу студентам знань та формування їхніх особистісних якостей;
- навчання як діяльність студентів задля формування практичних навичок.

Ефективно вирішити питання практичної підготовки можна лише за умов формування соціального пакета та державних гарантій для підтримки молоді під час проходження практичного навчання. Під цим розуміємо оплату їхньої праці тощо.

Де має відбуватися практичне навчання – на хоч і застарілій, але поки ще наявній матеріально-технічній базі навчальних закладів та виробничих комплексів, що входять до їх складу, де є сенс у налагодженні виробництва певної продукції чи надання послуг?

Накази МОН України, що регулюють організацію, діяльність закладів освіти, існують, але не працюють.

За роки незалежності України навчальні заклади здебільшого втратили навчально-виробничі бази завдяки ухваленню 4 березня 1992 року Верховною Радою України Закону № 2163-XII «Про приватизацію державного майна», який мав урегулювати правові, економічні та організаційні основи приватизації державного майна з метою створення багатокладної соціально орієнтованої ринкової економіки України³. Але одночасно з приватизацією державного промислового сектора відбулася приватизація навчально-виробничих потужностей вищих навчальних закладів. Навчальні заклади залишилися без виробничо-технологічних баз та засобів для проведення практичного і виробничого навчання студентів. Тому і якість підготовки фахівців знизилася більш ніж на 50%. Вищі навчальні заклади змушені були самотужки шукати бази для практики студентів та місця для працевлаштування своїх випускників,

³ Закон України «Про приватизацію державного майна» від 04.03 1992 р. № 2163-XII. – Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1992. – № 24. – ст. 348.

укладати договори й угоди про співпрацю з виробничими підприємствами, які дуже часто існували лише на папері, а практичне навчання проводилося формально.

Угоди про співробітництво вищого навчального закладу з підприємствами у сфері практичної підготовки студентів повинні містити певні гарантії як для навчального закладу, так і для роботодавця. З одного боку, навчальний заклад повинен бути впевнений, що його випускник, котрий пройшов повний курс практичної підготовки в умовах визначеного підприємства, цілком і повністю влаштовує роботодавця і обов'язково буде прийнятий на роботу за отриманою кваліфікацією. А підприємство, зі свого боку, має можливість заздалегідь спланувати свою кадрову роботу і цілковито розраховувати на підтримку з боку навчального закладу щодо підготовки та підвищення кваліфікації своїх співробітників.

Постає питання спрощеного переходу від навчання студентів до їхньої трудової діяльності, а також мотивації молодих людей до опанування спеціальностей непопулярного технічного напрямку. Сьогодні в країні існує дисбаланс між пропозицією та попитом на молодших спеціалістів технічного напрямку, 40% випускників вищих навчальних закладів працевлаштовуються не за отриманою спеціальністю. Якщо говорити про «лідерів», що перебувають на обліку в центрах зайнятості, то це випускники коледжів та технікумів.

Ми вважаємо, що проблема полягає в тому, що Державна служба зайнятості працює відокремлено від навчальних закладів і орієнтується на працевлаштування дорослого населення, а не молодих фахівців, випускників вищих навчальних закладів, згідно із Законом України «Про вищу освіту» №1556-VII від 01.07.2014 р. (ст. 13, ч. 1, п. 11). Центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки може лише сприяти працевлаштуванню. Тобто про систему впливу держави на формування ринку праці знову не йдеться.

1 січня 2013 року набув чинності новий Закон України «Про зайнятість населення», ухвалений Верховною Радою України 05.07.2012 р.⁴, мета якого – визначення правових, економічних та організаційних засад реалізації державної політики у сфері зайнятості населення, гарантії держави щодо захисту прав громадян на працю та реалізацію їхніх прав на соціальний захист від безробіття. Але питання співпраці Державної служби зайнятості з навчальними закладами в частині зайнятості студентів-практикантів не вирішено. Статтею 29 цього закону обумовлено лише те, що студенти вищих та учні професійно-технічних навчальних закладів, які здобули професію (кваліфікацію) за освітньо-кваліфікаційним рівнем «кваліфікований робітник», «молодший спеціаліст», «бакалавр», «спеціаліст» та продовжують навчатися на наступному освітньо-кваліфікаційному рівні, мають право проходити стажування за професією (спеціальністю), за якою здобувається освіта, на підприємствах, в установах та організаціях, незалежно від форми власності, виду діяльності та господарювання, на умовах, визначених договором про стажування, у вільний від навчання час.

⁴ Закон України «Про зайнятість населення» від 05.07.2012 р. № 5067-VI. – Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2013. – № 24. – Ст. 243.

Взаємини між Державною службою зайнятості та навчальними закладами мають будуватися на основі повної збалансованості в діяльності кожного, а саме: вищі навчальні заклади виконують тільки освітню функцію, а не витрачають час на пошуки баз практики для студентів чи місця працевлаштування випускників, тому що навчальний заклад будь-якої форми власності не може впливати на кадрову політику підприємств, а Державна служба зайнятості має можливість сприяти кадровому оновленню підприємств, установ, організацій.

При прийнятті на навчання до вишу студент повинен отримати не тільки базу практики, а й перше робоче місце після його закінчення. У зв'язку з цим доцільним є складання двостороннього договору між вищими навчальними закладами і Державною службою зайнятості, де Державна служба зайнятості бере на себе відповідальність за працевлаштування молодого фахівця, випускника вищого навчального закладу, а навчальний заклад зобов'язується здійснити якісну підготовку спеціаліста, котра могла б задовольнити роботодавця. В законодавчій площині такі взаємини не передбачено.

Аналізуючи нормативно-правові документи та стан практичної підготовки молодших спеціалістів (у подальшому – «молодших бакалаврів»), особливо технічних спеціальностей, вважаємо за доцільне звернути увагу на таке:

- бази практики існують у недостатній кількості, що створює несприятливі умови для розвитку системи якісної практичної підготовки молодих спеціалістів і чинить перешкоди для формування в них практичних знань, умінь та навичок;

- матеріально-технічне забезпечення вищого навчального закладу не відповідає сучасному рівню технологічного виробництва підприємств. Обладнання та наочні посібники фізично та конструктивно застарілі. Методи і технічні засоби навчання у ВНЗ не відповідають вимогам кваліфікаційних характеристик підготовки сучасних фахівців;

- низка підзаконних актів стосовно організації практичного навчання студентів та працевлаштування випускників не захищають права молоді та не мають досконалого правового механізму щодо реалізації в повному обсязі освітніх програм. Тому випускники вищих навчальних закладів змушені самостійно забезпечувати себе місцями для проходження практики, а після закінчення навчання – робочими місцями;

- нормативні документи в галузі освіти здебільшого мають характер пристосування до складних економічних умов і потребують значних витрат державного бюджету країни на освіту.

Висновки

Проаналізувавши існуючі в галузі освіти нормативно-правові акти та розглянувши, наскільки в них відображено та врегульовано процес практичного навчання з підготовки молодших спеціалістів технічних спеціальностей у вищих навчальних закладах I–II рівнів акредитації, зазначимо, що невідповідність вітчизняного законодавства сучасним потребам ринку праці та стану економіки країни сьогодні гальмує процес розвитку освіти та ускладнюватиме в майбутньому якісну підготовку молодших бакалаврів, особливо під час набуття студентами коледжів та технікумів практичних навичок у процесі опанування

ними обраних спеціальностей. В Україні вже багато зроблено для вирішення цих проблем, про що свідчить наявність цілої низки схвалених останнім часом нормативно-правових документів, але все ж таки існує певний «правовий вакуум», відсутність правового механізму забезпечення якісної практичної підготовки молодших спеціалістів у сфері вищої освіти.

Ми бачимо вирішення вищезазначених юридичних прогалин шляхом орієнтування нормативних актів на розвиток системи вищої освіти, на набуття нею нових якісних ознак, а це є можливим тільки завдяки реформації законодавчого простору вітчизняної вищої освіти та створенню програм послідовного зближення освіти з економікою країни.

Зрозуміло, що проблеми практичної підготовки молодших спеціалістів, особливо технічних спеціальностей, потрібно вирішувати на державному рівні, а причини «правового вакууму» з цих питань потребують додаткового дослідження.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі

Подальші дослідження освітянського законодавства у сфері вищої освіти слід спрямувати на визначення рівня забезпеченості єдності, системності і наступності у нормативних документах різного статусу, рівня та ступеня уніфікованості законодавства про розподіл повноважень у схваленні нормативних актів між органами законодавчої, виконавчої влади та органами управління системою освіти.

Список використаних джерел

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. № 1556-VII // Офіційний вісник України. – 2014. – 63 від 15.08.2014. – Ст. 1728.
3. Закон України «Про приватизацію державного майна» від 04.03.1992 р. № 2163-XII // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1992. – № 24. – Ст. 348.
4. Закон України «Про зайнятість населення» від 05.07.2012 р. № 5067-VI // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2013. – № 24. – Ст. 243.
5. Вища освіта в Україні. Нормативно-правове регулювання: нормат. зб. / за заг. ред. М. Ф. Степка, Л. М. Горбунової. – К. : Форум, 2007. – Т. 1. – 798 с.
6. Державна національна програма «Освіта Україна XXI ст.» // Освіта. – 1993. – № 44–46. – 62 с.
7. Кириченко С. Шляхи формування правової держави і громадянського суспільства / С. Кириченко. – К., 1999. – 178 с.
8. Мазак А. В. Управління освітньою галуззю в умовах становлення громадянського суспільства в Україні: регіональний аспект : дис. ... канд. наук з держ. упр. / А. В. Мазак. – К., 2005. – 199 с.
9. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу: докум. і матер. – Травень – грудень 2004 р. / упоряд. : М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, В. Д. Шинкарук [та ін.] – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2005. – Ч. 2. – 188 с.

10. Розвиток освіти в Україні (1992–1993 рр.): доп. 44-ї сесії Міжнар. конф. з питань освіти (жовтень 1994). – К.: Міносвіти України, 1994. – 118 с.

NORMATIVE-LEGAL ENSURING OF THE PRACTICAL TRAINING OF JUNIOR SPECIALISTS OF TECHNICAL SPECIALTIES IN HIGHER EDUCATIONAL THE INSTITUTIONS OF I-II ACCREDITATION LEVELS

Today Ukraine's priority is the modernization of higher education with the allocation of the necessary resources and mechanisms for their effective use. The adoption of the new Law "On higher education" clear evidence that our study is very important.

The adaptation of the educational sector to the labour market is becoming increasingly important, especially its legal regulation, which becomes effective tool for development of Russian education.

And today there is a need to conduct a review and analysis of the legal provision of a modern system of higher education of Ukraine in the practical training of Junior bachelor of technical specialties to understand the number of legal disputes between the relations of enterprises and educational institutions, educational institutions, public authorities, ensuring the adaptation of education to the conditions of socially oriented economy, transformation and integration into the European and world community.

In our opinion, the regulatory balance of regulatory acts in the sphere of higher education is a reflection of the interests of the state, society and labour market.

Analyzing educational and practical activities on the territory of Ukraine, which is the higher educational institutions of i-II accreditation levels, we note that the organization of the educational process has two main aspects:

- training as a system of purposeful activity of structural subdivisions, which involves the transfer of knowledge and the formation of their personalities;
- training students to formation of practical skills.

Effective implementation of the practical training can take place only under condition of the formation of social service and government guarantees to support young people during practical training, the mean payment for their work, etc.

Where the organization of practical training must occur at least and outdated but still existing material-technical base of educational institutions and industrial complexes, are part of them, where there is a sense in the manufacture of certain products or services.